

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Там само. С. 69.
6. Там само. С. 49.
7. Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/?term=5692:9837>
8. Шевчук Т.Є. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців // Молодий вчений. 2018. № 4. С. 85-88. Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4.1/20.pdf>
9. Лозова В.І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: матеріали міжвуз. наук.-практ. конференції. Харків: ОВС, 2002. С. 5.
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті... С. 13.

Гражданская компетентность будущих учителей является неотъемлемой частью их общей культуры, гражданской культуры. Современный молодой учитель, в частности учитель истории, проходя учебный курс подвергается тотальному процессу интеграции, когда одна наука достаточно глубоко проникает в другую, обеспечивая целостное восприятие мира с разных точек зрения.

Формирование у молодого педагога гражданской компетенции на основе процесса интеграции удовлетворит потребности современной системы образования и школы.

Ключевые слова: компетенция, гражданская компетентность, интегрированное образование, учитель истории.

Отримано: 30.09.2019

УДК 069:37.091.214

Яніна Камбалова
м. Київ

МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОГРАМА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО МУЗЕЮ

У статті проаналізовано процес реалізації інноваційної освітньої практики сучасного музею шляхом впровадження музейно-педагогічних програм як одного з видів соціальних технологій. Авторам наведено критерії розробки, структурний склад та критерії оцінки ефективності музейно-педагогічних програм, висвітлено їх роль у процесі реалізації культурно-освітньої діяльності сучасного музею.

Ключові слова: трансформація в музейній сфері, соціальні технології, музейно-педагогічна програма.

Сучасний стан суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного розвитку країни потребує нових форм та змісту діяльності традиційних музеїв. Суттєві перетворення в со-

ціальній структурі суспільства, а також бурхливий розвиток інформаційно-комунікативних технологій призвели до трансформації традиційних музейних установ.

У контексті загальних трансформаційних соціокультурних процесів, що відбуваються у вітчизняній культурі, здійснюється становлення нової інноваційної моделі музею. На сучасному етапі важливим завданням музейних працівників стало як використання в повсякденній практиці традиційних форм роботи з відвідувачами, що добре зарекомендували себе, так і апробація та застосування інноваційних технологічних процедур. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій зумовив їх поширення в музейній сфері, що стало однією з причин трансформації музейних установ.

Завданнями статті є:

- охарактеризувати поняття трансформації в музейній сфері;
- пояснити сутність і структуру соціальних технологій;
- проаналізувати процес створення та структурні компоненти музейно-педагогічних програм як одного з видів соціальних технологій;
- виявити роль музейно-педагогічних програм у процесі реалізації педагогічних можливостей сучасного музею.

Трансформація в музейній сфері – це, перш за все, переосмислення ролі музею в сучасному суспільстві, вдосконалення форм і методів роботи з відвідувачами у відповідності з вимогами часу. Трансформація в музейній сфері полягає у наступному:

- переосмислення ролі музею в сучасному суспільстві;
- перебудова відносин між музейними установами і суспільством;
- створення нових типів музейних установ (спеціалізованих дитячих музеїв-студій, дитячих музейних центрів, екомузеїв тощо);
- розширення сфери музейної діяльності, використання «немuseumних» видів діяльності – музейного менеджменту, маркетингу;
- зміна кадрової політики – перехід від класичного керівника – науковця до ефективного менеджера;
- нова, якісна зміна експозиційної роботи, впровадження інноваційних технологій експозиційного дизайну;
- вдосконалення форм і методів роботи з відвідувачами у відповідності з вимогами часу;
- розробка інноваційних програм культурно-освітньої діяльності, створенні віртуальних музеїв;
- використання інноваційних технологій у роботі музею (удосконалення стандартів подання музейних колекцій і засобів комунікації, поширення комп'ютерних систем, застосування новітніх інформаційно-комунікативних технологій, створення віртуальних музеїв).

Поняття «технологія» набуває значення в процесі становлення постіндустріального інформаційного суспільства, розвиток якого визначають інформаційно-комп'ютерні технології, що розшири-

ли використання, а й відповідно і сферу дослідження даного явища. В 60-ті роки XX століття, це поняття починає використовуватися в педагогіці та психології для означення соціальних технологій та інтенсивно досліджується науковцями США та Англії.

У вітчизняній педагогічній науці соціальні технології стали предметом самостійного аналізу наприкінці 80-х років XX століття. Цю проблему розробляли такі видатні радянські педагогидослідники як В.П. Безпалько, Н.Ф. Тарасенко. Подальша ґрунтовна розробка соціальних педагогічних технологій з метою впровадження у повсякденну практику відбувається в наступному десятиріччі. У контексті дослідження соціальних технологій, починаючи з 1990-го року, розроблялися проблеми технологій в сфері культури, культурно-дозвілєвих технологій (М.А. Аріарський, Л.С. Жаркова, А.Д. Жарков, А. Левінсон та ін.). У 1990-х роках питання розробки педагогічних технологій також було представлено у працях І.Б. Котової, І.П. Підласого, Є.М. Шиянова, С.А. Смирнова та ін. На сучасному етапі проблему використання соціальних технологій, зокрема, музейно-педагогічних програм, досліджують О.В. Караманов, Т.Ю. Белофастова та ін.

Соціальні технології – це сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт із метою його поліпшення, забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні певної системи впливу¹.

У соціальних технологіях «вихідним і кінцевим результатом виступає людина, а головним параметром зміни – одна або декілька її властивостей»².

На думку науковців, соціальні технології є гнучкими й обов'язково передбачають зворотній зв'язок, який допомагає виявити «слабкі ланки» і додатково «доопрацювати» їх з окремими учасниками процесу. Структурними компонентами соціальних технологій є такі:

- врахування соціального замовлення;
- чітке визначення кінцевої мети;
- чітке визначення завдань (проміжних та кінцевого), що дає змогу розробляти об'єктивні методи контролю за досягненням мети;
- можливість мінімізації кількості випадків, коли суб'єкт діє у нестандартній ситуації³.

Технологія розробки музейно-педагогічних програм належить саме до групи соціальних технологій. Музейно-педагогічна програма як вид соціальної технології є чітко орієнтованою на різні категорії відвідувачів музею: за віком, за фахом, за уподобаннями і талантами. Цікавим є сучасний досвід Національного художнього музею України. Його співробітниками створено три різних типи музейно-педагогічних програм для різних категорій відвідувачів:

- традиційні екскурсії та лекторії для тих, кого музей цікавить як джерело нових знань;

- інноваційні програми («Стратегії візуального мислення» та клуб «Мистецтво – простір спілкування»), адресовані тим, хто прагне самостійно отримувати нові знання;
- майстер-класи для тих, хто бажає не лише знати про мистецтво, а й творити його власними руками («Художня майстерня»).

Музейно-педагогічна програма є моделлю реалізації інноваційної освітньої практики сучасного музею. Це науково і методично розроблена послідовність педагогічних дій, що враховує специфіку музею та вікові особливості аудиторії. За визначенням Т.Ю. Белофастової, цільова музейно-педагогічна програма – це конкретна система форм і методів роботи з музейною аудиторією, розрахована на досягнення наперед визначеної мети⁴. На думку О.В. Караманова, музейно-педагогічна програма – це система форм і методів роботи у просторі музею з цільовою аудиторією упродовж певного запланованого часу, котра дозволяє краще адаптувати різноманітний соціальний та культурний досвід для цілей навчання, виховання й розвитку⁵.

Як наголошує дослідниця Белофастова Т.Ю., при розробці музейно-педагогічних програм виникає потреба у переосмисленні завдань діяльності музею і проведенні необхідних соціологічних досліджень у цьому напрямі⁶. Вивчення вітчизняного та, особливо, зарубіжного досвіду по реалізації освітньо-виховного потенціалу музеїв підтверджує ефективність застосування цільових музейно-педагогічних програм. Аналіз ефективності музейно-педагогічних програм американських, західноєвропейських і російських музеїв засвідчує, що вони значною мірою сприяють розширенню культурного світогляду і соціальній інтеграції школярів⁷.

Музейно-педагогічна програма дозволяє наповнити новим змістом такі традиційні форми освітньої діяльності музею, як лекції, екскурсії, дидактичні виставки, семінари, включити в освітній процес сучасні відео- і мультимедійні технології. Вона надає можливість найбільш ефективної взаємодії музею і школи, оскільки вона передбачає передбачають творчу взаємодію музейного і шкільного педагогів. Забезпечуючи послідовний розвиток особистості дитини, такі програми повинні бути пов'язані зі шкільною програмою; включати до свого складу різні форми роботи з аудиторією (активні і пасивні): екскурсії, заняття на експозиції, рольові ігри, матеріально-художню самодіяльність та ін.

В основі музейно-педагогічних програм лежать принципи музейної комунікації, забезпечення для відвідувача таких умов, в яких сприйняття та «співвідчування» музейного експонату як джерела буде якнайповнішим. Також важливо сформувати у дитини: усвідомлення музейного предмету, як відправної точки для інтерпретації смислів (в сфері мистецтва та життя в цілому), розуміння історико-культурного контексту предметів, документів минулого та ціннісного ставлення до них⁸.

При підготовці музейно-педагогічних програм важливо брати до уваги профільність музею, тематичну спрямованість його експозиційних залів, потенційний склад аудиторії (адресатів педагогічного впливу). В процесі створення музейно-педагогічних програм розробникам необхідно обов'язково враховувати такі критерії:

- мету та основні завдання створення програми;
- аудиторію, на яку розрахована ця програма;
- зміст програми;
- форми, засоби і методичні прийоми, необхідні для реалізації програми;
- строки здійснення програми;
- результативність і оцінку ефективності програми.

Важливими умовами створення ефективних музейно-педагогічних програм є використання специфічних можливостей експозиції музею, його власних виставок; сучасних психолого-педагогічних методик та інформаційних технологій; професійного досвіду педагогів, аніматорів, музейних працівників, психологів, керівників творчою самодіяльністю. Однією з умов продуктивності музейно-педагогічних програм є наявність правильно підібраних методичних матеріалів та постійний моніторинг аудиторії педагогом або керівником проекту.

Будь-який технологічний процес обов'язково передбачає наявність формального ряду структурних компонентів. Дослідниця Т.Ю. Белофастова стверджує, що технологія створення кожної музейно-педагогічної програми базується на трьох змістових структурних компонентах: організаційному, методичному та психологічному. Єдність всіх трьох компонентів надає програмі цілісності і завершеності⁹. Формалізація основних етапів, хоча й полегшує до певної міри процес створення музейно-педагогічної програми, однак не обмежує творчої активності музейних працівників, оскільки музеї є різними за своїм профілем, завданнями роботи, складом колективу. Тому формалізація основних етапів, хоча й полегшує до певної міри процес створення музейно-педагогічної програми, проте не повинна обмежувати творчої активності музейних працівників. Структуру кожного з компонентів можна розглянути у таблиці 1.

Таблиця 1.

Структурні компоненти музейно-педагогічної програми

Організаційний	Методичний	Психологічний
Фінансування	Сценарний план заходу	Мотивація відвідувачів
Управління	Сценарій	Структура особистості
Реклама	Режисерська документація	Відвідувача
Структурні підрозділи	Методичні рекомендації	Відносини співробітників
Кадровий склад		Професійна майстерність
Посадові інструкції		

Ключовим моментом створення кожного з трьох змістовних компонентів технології музейно-педагогічної діяльності є музейна експозиція адже саме вона є базою для створення музейно-педагогічної програми, а її зміст, характер, композиція визначають необхідність тих чи інших заходів організації такої програми. Музейна експозиція має вплив на всі три складові компоненти музейно-педагогічної програми: організаційний, методичний та психологічний.

Розробка цільової музейно-педагогічної програми передбачає певний алгоритм: створення музейної експозиції; визначення потенціальних відвідувачів; визначення теми і назви програми з обов'язковим добorem бібліографії з теми; формулювання мети і окреслення завдань; розробка календарно-тематичного плану на рік (обґрунтування вибору основних методів педагогічного впливу, методичні розробки форм); характеристика можливих способів перевірки ефективності програми¹⁰.

Надзвичайно важливими також є способи перевірки ефективності музейно-педагогічної програми, адже будь-яка музейно-педагогічна діяльність передбачає наявність зворотнього зв'язку між відвідувачем і музеєм. Реакція аудиторії, її зацікавленість, активність або пасивність дає можливість різними способами визначити ступінь задоволення запитів та інтересів учасників програми, професійність діяльності музейного педагога.

Бажано оцінювати ефективність музейно-педагогічної програми за такими критеріями:

- духовно-творча насиченість програми;
- відповідність рівня діяльності музею сучасній соціокультурній ситуації;
- ступінь залучення населення до музейно-педагогічних програм;
- реалізація соціальних замовлень.

До критеріїв духовно-творчої насиченості програми (індивідуальні потреби відвідувачів) відносять:

- задоволення індивідуальних потреб особистості в отриманні інформації і знань;
- набуття особистістю навичок самостійного пошуку інформації, пошуково-дослідної діяльності;
- розвиток індивідуально-творчих здібностей особистості.

Критеріями відповідності рівня діяльності музею сучасній соціокультурній ситуації є:

- відповідність рівня матеріально-технічного забезпечення музею потребам різнобічної музейно-педагогічної діяльності (застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, необхідного театральнo-художнього реквізиту, техніки тощо);
- рівень професійної підготовки і якості діяльності музейних працівників у взаємодії з музейною публікою.

Показники, які характеризують ступінь залучення населення до музейно-педагогічних програм:

- кількість людей, яка проживає у регіоні і відвідує музей;
- відсоток постійних відвідувачів;
- якісна характеристика учасників музейно-педагогічних програм (до якої належить соціально-демографічної групи);
- характеристика діючих музейних гуртків, студій, лабораторій, клубів та інших об'єднань, рівень їх активності;
- залучення соціально незахищених категорій (люди пенсійного віку, діти, інваліди, «важкі підлітки», багатодітні сім'ї, неповні сім'ї, сироти).

Критерії реалізації соціальних замовлень – це:

- загальна кількість отриманих замовлень на розробку музейно-педагогічних програм (кількість замовлень на проведення конкретної цільової програми);
- кількість державних замовлень на основі бюджетних асигнувань;
- кількість соціальних інститутів, які є постійними замовниками та їх відзиви стосовно результатів проведення програми;
- сума грошових коштів витрачена і зароблена в процесі реалізації музейно-педагогічної програми.

На кожному з етапів здійснення музейно-педагогічної програми необхідно застосовувати різні способи контролю: спостереження, тести, творчі роботи, анкети, інтерв'ю тощо.

Останні десятиліття продемонстрували значні зміни у діяльності музейних установ. Трансформація в музейній сфері полягає у переосмисленні ролі музею в сучасному суспільстві, вдосконалення форм і методів роботи з відвідувачами у відповідності з вимогами часу. Одним з проявів такої трансформації є використання інноваційних технологій в роботі музею. Ще у 60-х роках ХХ століття, поняття «технологія» починає використовуватися в педагогіці та психології для означення соціальних технологій.

Технологія розробки музейно-педагогічних програм належить саме до групи соціальних технологій. Музейно-педагогічна програма як вид соціальної технології є чітко орієнтованою на різні категорії відвідувачів музею: за віком, за фахом, за уподобаннями і талантами.

Музейно-педагогічна програма є моделлю реалізації інноваційної освітньої практики сучасного музею. Це науково і методично розроблена послідовність педагогічних дій, що враховує специфіку музею та вікові особливості аудиторії. Аналіз ефективності музейно-педагогічних програм сучасних вітчизняних та зарубіжних музеїв засвідчує, що вони значною мірою сприяють розширенню культурного світогляду і соціальній інтеграції школярів. Крім того, музейно-педагогічні програми дозволяють наповнити новим змістом традиційні форми освітньої діяльності музею.

Забезпечуючи послідовний розвиток особистості дитини, музейно-педагогічні програми повинні бути пов'язані зі шкільною програмою; включати до свого складу різні форми роботи з ауди-

торією (активні і пасивні): екскурсії, заняття на експозиції, рольові ігри, матеріально-художню самодіяльність та ін.

Отже, використання музеями такої інноваційної форми роботи як музейно-педагогічна програма є надзвичайно актуальним завданням на сучасному етапі. Це сприяє розширенню сфери музейної діяльності у відповідності з вимогами часу, сприяє використанню інноваційних технологій в роботі музею, надає змогу вдосконалити форми і методи роботи з різними категоріями музейних відвідувачів, реалізувати педагогічні можливості сучасного музею під час роботи з дітьми та юнацтвом.

Примітки:

1. Специфіка соціальних технологій у соціальній роботі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pidruchniki.com/.../spetsifika_sotsialnih_tehnologis (дата звернення: 31.11.2018). Назва з екрана.
2. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности: учебное пособие для студентов вузов культуры и искусств. Москва, 1998. С. 247-248.
3. Технології розробки музейно-педагогічних програм // Освіта. UA. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10629> (дата звернення: 31.11.2018). Назва з екрана.
4. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.06. Київ: Б.в., 2003. С. 6.
5. Караманов В.О. Методичні аспекти розробки й упровадження музейно-педагогічних програм і проєктів в освітньому просторі України // Матеріали Другої науково-практичної конференції «Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи» (Київ, 25-26 вересня 2014 р.).
6. Белофастова Т.Ю. До питання технології розробки музейно-педагогічних програм. [Електронний ресурс]. Режим доступу: tourlib.net/statti_ukr/belofastova.htm (дата звернення: 25.11.2018). Назва з екрана.
7. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею. С. 6.
8. Лаврова Е.Ю. Эстетическое воспитание учащихся в системе взаимодействия «школа – художественный музей». Москва: Принт-Плюс, 2007. 141 с.
9. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею. С. 6.
10. Там само. С. 7.

The article analyzes the process of realization of innovative educational practice of a modern museum by introducing museum-pedagogical programs as one of the types of social technologies. The author presents the criteria for development, the structural composition and criteria for assessing the effectiveness of museum and pedagogical programs, their role in the process of implementing the cultural and educational activities of the modern museum.

Key words: transformation in the museum sphere, innovative technologies, museum-pedagogical program.

Отримано: 20.03.2019